

ההון והרקע / נתן אלתרמן

1

הכל יודעים ש"כנס המיליונרים" אינו שמה הרשמי של הוועידה הכלכלית הגדולה העומדת להיפתח בראשית החודש הבא בירושלים. אין הוא אולי גם שמה המכון. לא מפני שהמתכנסים אינם אילי-הון, אלא מפני שעיקרה של ועידה זו יהיה לא דיון של גבירים על גודל סכומי הצ'קים שהם עומדים לתלוש מן הפנקסים, אלא משהו פחות מזה ויותר מזה. בין הבאים יהיו מחשובי אנשי העסקים באירופה ובארצות-הברית, מנהלי חברות, בעלי תעשיות, ראשי קונצרנים ומומחי שיווק, כולם יהודים, כמובן, שידונו "יחד עם עמיתיהם הישראליים" על ייצוב המשק הישראלי ועל דרכים ותכניות להכשרתו לקליטת השקעות.

אומרים שישראל היא למעשה המדינה היחידה בעולם שיש באפשרותה לערוך כינוס בינלאומי כזה למטרה לאומית כזאת.

אך כינוס זה הוא מיוחד במינו וראשון במינו גם מבחינתה של ישראל עצמה.

דומה שזו הפעם הראשונה מתאספים גדולי ההון היהודי בעולם לדון, בקשר לישראל, לא על גיוס כספים לקניית אדמות, או רכישת נשק, או הקמת נקודות-ישוב, או ייסוד מפעלים שעיקרם תעסוקה וכדומה. כאן ידונו מה לעשות כדי שההון היהודי המושקע בישראל יתן רווחים לבעליו וכדי שההשקעות תהיינה לא מצווה שיש לקיימה, אלא עסק כפשוטו.

האנשים העומדים לבוא לכינוס זה כבר הביעו בהזדמנויות שונות דעתם על הקשיים הכרוכים בהקניית תודעה זו של "רווחיות" לפעולה למען ישראל. אין להכחיש כי הרתיעה מפני עיקרון זה, הכורך את היחלצות העם למען ישראל, בנימוק הרווח הכספי, אינה דבר של מה בכך. זהו עיקרון שיש בו, בהחלט, ניגוד מהותי לדברים ולמושגים שתנועות חברתיות ולאומיות רואות בהם את העיקר מבחינת הדחף והתכלית. יש בו ניגוד מהותי ליסוד החלוציות וההתנדבות, אשר בלעדיהן לא היתה מדינה זו קמה ובלעדיהן אין לה קיום.

לכך יש להוסיף גם את ענין העיתוי, כלומר את העובדה שוועידת-משקיעים זו נערכת דוקא מתוך ההתעוררות שבעקבות מלחמת-ששת-הימים, זו שהיתה תמצית השקעה מסוג אחר לגמרי, השקעה שבעליה לא ראו ולא יראו שכרם לעולם. אין פלא אם רקע זה יוסיף גוון משלו לנאומים הנמרצים והנכונים שיסבירו כי יהודי המשקיע בישראל צריך לדעת שהוא יראה תוצאה רווחית מוחשית מהשקעתו.

אך משום כך, כיוון שהוועידה צריכה להתקיים, ואפילו חובה עלינו לקיים אותה, הייתי אומר כי "המלה המגונה" שבה אינה "הרווחיות" ולא אותה הייתי פוסל, אלא הייתי נמנע מלהשתמש לגביה דווקא במלים ובהגדרות ההולמות את הרקע ואת הסביבה, כגון "מאמץ עליון" ו"רוח של הקרבה והבקעה אל היעד הכלכלי" וכדומה. עלינו להיגמל מן ההרגל – שיתן ודאי אותותיו גם בוועידה זו – לדבר על הכל בטרמינולוגיה אחידה. עלינו לדעת כי הסוחר והבנקאי, גם כשהם "מבקיעים דרכים חדשות לשיווק", אינם חלוצים וגם כשהם "נאבקים בחירוף נפש על ביסוס הכלכלה הישראלית" אין הם מוסרים נפשם בפועל-ממש. יש הבדל. יש תקופות שבהן מושגים אלה רוויים תוכן אחר, מוחשי כל-כך, עד כי מוטב להניח אותם למקומם ולענינם בלבד. יש זמנים שבהם מוטב לא לנצל דימויים מסויימים, ואנו חיים כיום בזמן כזה.

את החידוש בוועידה הכלכלית העתידה הגדיר בצורה מעשית שר-האוצר, בשיחה עם סופר "למרחב" השבוע, באמרו כי "עד כה היו היחסים בין העם היהודי בגולה ובין הארץ, בכל מה שנוגע לתרומתם לביצור המדינה, מבוססים על התנדבות, תרומה למגביות וקניית בונדס. אנו מקווים שהוועידה תתרום לכך שיווצרו קשרים כלכליים על בסיס עסקי ומתוך צפיה לרווחים".

דומה כי אין לזלזל בעיקרי המיפנה הזה וגם אין להירתע מפניו. להיפך, יש לאחל שהוועידה תעיר ותמחיש את הכוחות והדחפים שהיא מתכוונת להפעילם.

כוח ההון היהודי בעולם וכוח הכשרונות והיצרים הפינאנסיים הכרוכים בו הם גורם כביר שאפשרויותיו עוד לא הופעלו למען ישראל אפילו בחלקם. עלינו לדעת כי ה"רווחיות" אינה רק מספיקי הכוחות הללו, אלא היא חלק ממהותם. "רווחיות" זו היא המהות עצמה, ובלעדיה כוח זה מתרוקן מתוכנו.

עלינו להבין כי כשם שחלוץ אינו חלוץ אמיתי – ולכן גם לא חלוץ תכליתי – שעה שהוא פועל מטעמי רווח ושכר, כך הסוחר אינו סוחר אמיתי – ולכן גם לא סוחר תכליתי – שעה שהוא מנותק מטעמים אלה של טובת-הנאה-ורווח.

ה"רווחיות" היא מחלפות-שמשון של אותו כוח שאנו מבקשים להפעילו בוועידה, וכל דלילה אידיאליסטית המבקשת לגזוז מחלפות אלה, לשם הופעה נאה יותר, נמצאת נוטלת כוחו.

4

כשרון הסוחר היהודי, על כל גילוייו, עד לעצמת גאוני הפינאנסים ואילי הבנקאות, חדל להיות סימן-היכר לעם ישראל, הן אצלנו והן בעולם, פרט לרובד האנטישמי.

טשטושה של דמות זו בעולם נגרם, כנראה, במידה רבה על-ידי תהליך הטמיעה, אשר מחק את סימני-הזהות היהודיים מן המפעלים הכספיים שבניהם ומנהליהם יהודים, ובמידה רבה נגרם ודאי טשטוש זה גם בתוקף המבנה הכלכלי של המדינות, שנעשה סבוך יותר ורב קשרים ושילובים, עד שתווי האישיות אינם בולטין מתוכו.

ואילו בעם היהודי פנימה נדחתה דמות הסוחר היהודי על-ידי רעיונות התחיה הלאומית ותהליך ההתישבות בארץ-ישראל והקמת המדינה. במקומו עלו דמויות החלוץ והלוחם שנעשו כיום שם-דבר גם בעולם.

עם זאת אין לשכוח שהסוחר היהודי, הבנקאי היהודי, והכשרונות שנתגלמו בדמויות אלו, היו מן הכוחות העיקריים שקיימו את העם בשנות-גלותו הארוכות כשהוא מנותק מכל אחיזה אחרת.

האמונה הדתית ועיקרי מצוותיה ויעודה היו, כמובן, יסוד היסודות לקיומו של העם, אך מצד המוחשי היה ההון היהודי, וכל הכרוך בו, כוח שהוויית האומה בגלות לא תתואר בלעדיו.

מהותו של כוח זה אינה מתמצית בדמותו של מנחם מנדל ובמושג של "עסקי אוויר" בלבד. קשרי המסחר, הבנקאות, הבורסא, התיווך, היו הצפרנים המוחשיות העזות ביותר שנעץ העם היהודי בארצות החיים, על-מנת שלא להיעקר מהן ולא לעבור מן העולם.

ההון היהודי, שהיה אחד מגורמיה של שנאת היהודים, היה גם המגן מפניה. ההון היהודי היה מבטל גזירות וגירושים, היה מניע דוכסים ומלכים להשיב אחור את התנכלויות הכמורה הרודפת ואף לבטל גירושים שנעשו ולהחזיר את היהודים אל ערים וארצות שנמצאו חסרות בלעדיהם את שאור התיווך והמסחר. גם כשהיה העם היהודי כטיט-חוצות, היתה חומתו חומת-זהב.

כיום שינינו את מילות פיוט "ההבדלה" ואנו שרים "זרענו וצאננו ירבה כחול" במקום "זרענו וכספנו". שינוי זה ודאי שהוא מוצדק מצד הנסיבות והסביבה, אך עלינו לדעת כי אותו "כספנו" לא היה דיבור שיש להתבייש בו. היתה לכך משמעות טבעית ועזה לא פחות מאשר ל"צאננו" עכשיו. מאות שנים של מלחמה יהודית מקופלות בנוסח זה.

כוחה של חומת-הזהב ניטל משעה ששנאת היהודים נכנסה לעידן חדש ונעשתה טורפת כל סייגים ומכלה הכל. מה שעשתה הציונות שעה שהבינה כי האדמה ולא הזהב, עתידה להושיע את העם, היה דבר שנעשה בשעה האחרונה. ההון היהודי נעשה אז מכשיר לרכישת אדמה ולביסוס הישוב ואחר-כך המדינה, אך עם זאת חל בענין זה עוד שינוי אחד.

השינוי הוא בכך שההון היהודי – או נאמר המגבית – נעשה לא רק מכשיר אלא גם תחליף. תחליף לעליה. הוא נעשה אמצעי של מילוי חובה בכסף. הזהב היהודי, שהיה חומה לעם מפני שונאים, נעשה כיום חומה בינו ובין ארץ-ישראל. לאחר שהיה כופר-נפש לעם מפני חמת זרים נהפך ההון היהודי כופר-נפש לעם מפני מולדתו ויעודו.

מבחינה פאטאלית זו לא תהיה הוועידה הכלכלית הגדולה שונה מן המגביות שקדמו לה. זאת עלינו לדעת ברור. גם השקעות רווחיות לא תושענה באין העם עולה ארצה. במקרה זה אין הרווח וההצלחה כרוכים יחד.

גם מדינה מבוססת מבחינה משקית תהיה עומדת על בלימה אם לא יהא עיקרון קיבוץ-גלויות מיסודי קיומה.

ועוד דבר אחד צריך שייאמר. עצותיהם ותכניותיהם של אילי-ההון היהודיים, יתקבלו כאן ברגשי הבנה וצפיה, ויש לקוות כי רבות מהן גם יוגשמו, הלכה למעשה. אך גם באי הוועידה וגם אנו צריכים לדעת כי מדינת ישראל זו, שאורחינו היהודים באים לסייע לנו לחזק את מעמדה, כדי שתהא נושאת את עצמה, יש בה, חוץ מן הטעון תיקון וביסוס, גם משהו מתוקן מאד ומבוסס מאוד, והוא הקובע.

גם עכשיו, לפני כל הגשמת תכניות של ייצוב כלכלי על בסיס של רווחיות, ברור שמדינת ישראל היא העסק הנכון ביותר והבריא ביותר, רב התקווה ביותר, מכל עסקים שעשה העם היהודי מיום צאתו בגולה. מדינה זו, גם כשאינה נושאת את עצמה, נושאת גם כיום יותר מזה. היא נושאת את קיום העם, את עתידו בחומר וברוח. מסתבר שאפילו משתתפי הוועידה, בעלי הקונצרנים הגדולים, אולי נשענים עליה כבר כיום יותר משהיא עתידה להישען עליהם. עלינו לזכור כי החלוצים והלוחמים, שמסרו נפשם על מדינה זו בלי שכר, עשו את הגדולה והיסודית שבטראנסאקציות היהודיות מאז החורבן ועד עתה, ולולא פירותיה של השקעה זו אין כל שאר השקעות ועסקים אלא הפסד ומאמץ שאין לו שחר. רק מנקודה זו ואילך, רק בזכות זו, אפשר לדבר על רווחיות, על אחוזים, על דיבידנדים.